

UTICAJ GLOBALIZACIJE I INTERNACIONALIZACIJE NA VISOKO OBRAZOVANJESA AKCENTOM NA GLOBALNE TOKOVE MOBILNOSTI

Olja Munitlak Ivanović¹, Petar Mitić², Slobodan Rakić³

^{1,2,3}*Univerzitet Educons, Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica, Srbija*
¹*oljaivanovic@eunet.rs, ²petar.mitic@educons.edu.rs, ³rakic@educons.edu.rs*

Kratak sadržaj: *Globalizacija utiče na sve aspekte društva, te je i njen uticaj na visoko obrazovanje evidentan. Uvećan značaj globalnog konteksta deluje na univerzitete u nekoliko ključnih segmenata: korišćenje zajedničkog jezika, korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija i povećanje nejednakosti između visokoškolskih institucija, ali i čitavih regiona. Mobilnost studenata, uz mobilnost univerzitetskog kadra, zajednička istraživanja, razvijanje zajedničkih nastavnih programa i novih pristupa nastavi i učenju, samo su neki odgovori na trendove koje je globalizacija nametnula visokom obrazovanju. Međunarodna dimenzija visokog obrazovanja je prisutna, a njena važnost će, gotovo sigurno, nastaviti da raste u nacionalnim i regionalnim sistemima visokog obrazovanja širom sveta.*

Ključne reči: *globalizacija, internacionalizacija, visoko obrazovanje, mobilnost*

THE IMPACT OF GLOBALIZATION AND INTERNATIONALIZATION ON HIGHER EDUCATION WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE GLOBAL MOBILITY FLOWS

Abstract: *Globalization affects all aspects of society, and its impact on higher education is evident. Increased importance of the global context influences universities in several key segments: the use of a common language, the use of information and communication technologies and increasing inequalities between higher education institutions and the entire regions. The mobility of students, university staff mobility, joint research, joint development of curricula and new approaches to teaching and learning, are just some answers to trends that globalization has imposed on higher education. The international dimension of higher education is present, and its importance is likely to continue to grow in national and regional systems of higher education around the world.*

Key Words: *globalization, internationalization, higher education, mobility*

1. UVOD

Promene kojima je izloženo visoko obrazovanje u svetu su složene, raznovrsne i često kontradiktorne. Sveobuhvatan koncept globalizacije je daleko od jasnog i precizno definisanog procesa. Ipak, koncept globalizacije ukazuje da su različite promene, u određenom obimu, povezane i stvaraju nove oblike međuzavisnosti između različitih aktera, institucija, država i regiona.

U kontekstu razvoja visokog obrazovanja, postoje teoretičari koji globalizaciju kvalifikuju kao proces koji produbljuje postojeće razlike i doprinosi nastavku trenda nejednake raspodele moći sa brojnim negativnim socijalnim posledicama. S druge strane, postoje oni koji ističu pozitivne efekte globalizacije po razvoj visokog obrazovanja, objašnjavajući da se na taj način prevazilazi postojeći „jaz u znanju“ i pospešuje „razvoj zaostalih“.[1]

2. ISTORIJSKI KONTEKST

Različite istorijske, društvene i političke okolnosti menjale su ulogu i značaj visokog obrazovanja. Za plemstvo, sveštenstvo, vojsku i druge elite svake napredne civilizacije visoko obrazovanje je bilo neophodno, ali dugo nije imalo institucionalizovanu formu. Međutim, kada

posmatramo institucije visokog obrazovanja koje su dodeljivale formalne diplome (*degree-granting*), one se prvi put pojavljuju u 9. veku. Prva i najstarija je Univerzitet al-Karaouine⁷ iz Fesa u Maroku, koji je osnovan 859. godine, dok je sledeća institucija visokog obrazovanja, Univerzitet Al-Azhar iz Egipta, osnovana više od jednog veka kasnije, u periodu 970-972. godine.[2] Ipak, prva institucija prepoznatljiva kao univerzitet u modernom smislu - škola visokog obrazovanja koja se odlikuje korporativnom autonomijom i akademskim slobodama, nastala je u srednjovekovnoj Evropi.[3] To je bio Univerzitet u Bolonji, osnovan 1088. godine, koji je ujedno i prva institucija visokog obrazovanja koja je i formalno, u svom nazivu, imala reč univerzitet. Nekoliko godina potom, počinju predavanja na Univerzitetu u Parizu i Univerzitetu Oxford.

Počevši od 17. veka, većina evropskih univerziteta se zatvara u sebe, a kada se univerziteti odvoje od društvenih, naučnih i političkih dešavanja, oni imaju tendenciju da postanu neaktivni i zastareli. U eri Prosvetiteljstva univerziteti se nalaze na margini društvenih i političkih dešavanja, jer je njihova uloga bila ograničena na obuke sveštenika i nekolicine državnih službenika. Ogromna kreativnost i razvoj koji je donelo prosvetiteljstvo i tehnološke inovacije industrijske revolucije uglavnom su se dešavale izvan univerziteta. Univerziteti su bili nespremni da otvore svoja vrata za sve brojniju srednju klasu.

Kada govorimo o univerzitetu kao modernoj istraživačkoj ustanovi, on je nastao tek kada je Vilhelm fon Humbolt reformisao Univerzitet u Berlinu 1810. godine.[4] Ova promena, koju uslovno rečeno možemo nazvati revolucijom, započeta je u Nemačkoj, i brzo se proširila i fundamentalno redizajnirala prirodu univerziteta širom sveta. Naredna akademska "revolucija" u visokom obrazovanju dešava se u proteklih pola veka i obeležena je transformacijama bez presedana u obimu i raznolikosti. Akademske promene sa kraja 20. i početka 21. veka su značajnije od onih s početka 19. veka zbog svoje globalne prirode i broja institucija i ljudi na koje utiču.[5]

3. UTICAJ GLOBALIZACIJE NA VISOKO OBRAZOVANJE

Globalizacija, kao realnost kraja 20. i početka 21. veka, utiče na sve aspekte društva, te je i njen uticaj na visoko obrazovanje veoma izražen. U kontekstu visokog obrazovanja, neophodno je napraviti razliku između pojmova globalizacija i internacionalizacija, koji se, vrlo često, koriste kao sinonimi. Globalizacija predstavlja fenomen integrisanja svetske ekonomije, razvoj i primenu informaciono - komunikacionih tehnologija, kreiranja međunarodnih mreža znanja, ključnu ulogu engleskog jezika, itd. S druge strane, internacionalizacija predstavlja niz politika i programa koje univerziteti i vlade sprovode kao odgovorena globalizaciju. Ovo obično uključuje razmenu studenata i nastavnog osoblja, te otvaranje odeljenja fakulteta ili univerziteta u inostranstvu, kao i druge oblike međuinstitucionalnog partnerstva.

Osnovna razlika između ova dva pojma je u kontroli. Globalizacija i njeni efekti su van kontrole bilo kog aktera ili grupe aktera visokog obrazovanja, dok se internacionalizacija, međutim, može posmatrati kao strategija kojom društva i institucije mogu da odgovore na brojne zahteve koje im postavi globalizacija. Internacionalizacija je način na koji visoko obrazovanje priprema pojedince za angažman u globalizovanom svetu.[5]

Uvećan značaj globalnog konteksta utiče na univerzitete u nekoliko ključnih segmenata. Prvi segment uticaja je jezik. Kao što je latinski jezik dominirao visokim obrazovanjem srednjovekovne Evrope, danas je engleski jezik dominantan jezik naučne (ali i svake druge) komunikacije. Dominacija određenog jezika svakako predstavlja jedan od najvećih izazova u globalnom svetu. Prednosti se pre svega ogledaju u tome da jedan jezik omogućava pristup većini svetskih istraživačkih i nastavnih materijala, dok se nedostaci svode na neizbežno ograničen pristup znanju i mogućnošću potrage za stipendijama i školovanja na drugim jezicima.[6]

Naredni segment uticaja je brzo širenje infrastrukture informacionih i komunikacionih tehnologija, koja je stvorila brojne mogućnosti u sferi visokog obrazovanja, pre svega kroz online i mešovito učenje. Pomenute tehnologije čine obrazovanje i resurse lakše dostupnim pojedincima koji borave u mestima fizički udaljenim od univerziteta. Nove tehnologije su stvorile

⁷Univerzitet al-Karaouine se smatra najstarijom neprekidno operativnom visokom školom na svetu.

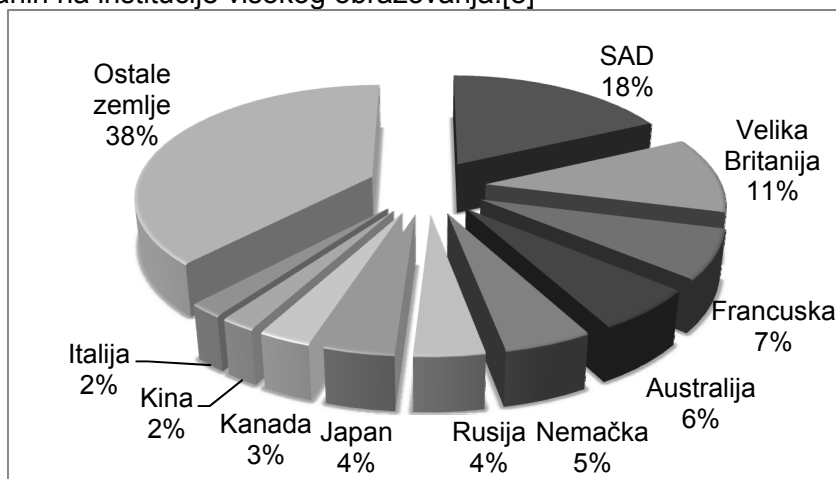
i univerzalna sredstava za kontakt i pojednostavile su naučnu komunikaciju. Istovremeno, ove promene su dovele do koncentracije izdavaštva, baza podataka i drugih ključnih resursa, koji su u rukama najjačih univerziteta i nekih multinacionalnih kompanija, od kojih se gotovo svi nalaze u razvijenom svetu.

Nejednakost među nacionalnim sistemima visokog obrazovanja, kao i unutar zemalja, je povećana u poslednjih nekoliko decenija. Najprestižniji univerziteti zauzimaju centralno mesto na globalnoj sceni visokog obrazovanja, pre svega zbog svoje istraživačke i nastavne sposobnosti i ugleda. Sa druge strane, postoji veliki broj univerziteta koji su ustanovili da je veliki izazov pronaći svoje mesto na globalnoj sceni visokog obrazovanja; oni nisu registrovani, ili su pri dnu svetskih rang listi, dok njihova naučna produkcija predstavlja tek minimalni procenat svetske. "Elitni" univerziteti iz najbogatijih zemalja sveta poseduju neproporcionalno veliki uticaj na razvoj međunarodnih standarda, a i oni su ti koji kreiraju modele za upravljanje institucijama i pristupe nastavi i učenju. Iako univerzitetska rangiranja beleže čitav niz metodoloških problema i nedoslednosti, ona su veoma uticajna i često korišćena, te ne deluje da će uskoro nestati ili biti znatno korigovana.[5] Međunarodna rangiranja univerziteta favorizuju one koji koriste engleski kao glavni jezik nastave i istraživanja. Oni imaju širok izbor disciplina i programa i znatna istraživačka sredstava dobijena od vlade, privrede ili iz drugih izvora. Nadalje, postoji velika verovatnoća da će nove mogućnosti u globalizovanom okruženju visokog obrazovanja najverovatnije iskoristiti najbogatiji ili na drugi način društveno privilegovani pojedinci. Ogroman izazov predstavlja kreiranje i adekvatno sprovođenje politika koje podrazumevaju da visoko obrazovanje bude dostupno svima ravnopravno.

4. MANIFESTACIJE GLOBALIZACIJE I INTERNACIONALIZACIJE – POSEBAN OSVRT NA MOBILNOST

Internacionalizacija visokog obrazovanja je poznata po mnogobrojnim načinima na koje se manifestuje širom sveta i proizvela je mnoge korenite promene u društvenim i kulturnim odnosima.[7] Iako svaki lokalni, nacionalni i regionalni pristup poseduje jedinstvene karakteristike, nekoliko širih trendova se može globalno identifikovati. Ove aktivnosti uključuju mobilnost ljudi, programa i institucija; isticanje zajedničkih istraživanja; razvijanje nastavnih planova i programa kao i razvijanje pristupa nastavi i učenju; sve jača međusobna povezanost preduzeća i visokog obrazovanja širom sveta, itd. Poseban akcenat je stavljen na mobilnost, koja je karakteristika univerziteta još od vremena srednjovekovne Evrope.

Međunarodna mobilnost studenata postaje jedno od centralnih pitanja u visokom obrazovanju. U poslednjoj deceniji broj studenata koji studiraju van svojih matičnih zemalja se eksponencijalno povećava. Iako je teško prikupiti podatke vezane za mobilnost studenata i proveriti verodostojnost istih, prema UNESCO-u, najmanje 4 miliona studenata je otišlo u inostranstvo na studije u 2012. godini, u odnosu na 2 miliona u 2000. godini, što predstavlja 1,8% svih upisanih na institucije visokog obrazovanja.[8]

Grafik 1. Zemlje destinacije studenata iz inostranstva (u %)

Neophodno je istaći u prvi plan region centralne Azije iz kog dolazi najveći deo studentske populacije koja studira u inostranstvu. Ukupno 7,5% studentskog tela Centralne Azije je učestvovalo u nekom obliku mobilnosti studenata u 2012. godini. Nasuprot ovom regionu, tri regiona se ističu po veoma niskom procentu studentskog tela koje učestvuje u bilo kom obliku mobilnosti studenata. To su: južna i zapadna Azija, južna Amerika sa Karibima i severna Amerika, sa 1,0%, 0,9% i 1,4% studenata koji su studirali u inostranstvu, respektivno. Naročito su interesantne zemlje i teritorije koje imaju više studenata koji studiraju u inostranstvu nego u matičnoj zemlji. To su: Andora, Angvila, Bermudi, Lihtenštajn, Luksemburg, Montserat, Sejšeli i Turks i Kajkos. Prilikom posmatranja zemalja koje su destinacije na koje dolaze studenti iz inostranstva, većina njih pripada tzv. „Zapadnom svetu“. Procentualni prikaz zemalja koje su najčešće destinacije studenata koji studiraju u inostranstvu je prikazan na grafiku 1, dok tabela 1 prikazuje broj studenata koji odlaze iz deset zemalja sa najvećim delom studentskog tela koji odlaze na studije u inostranstvo.[8]

Tabela 1 - Deset zemalja sa najvećim brojem studenata koji odlaze na studije u inostranstvo.

Zemlja porekla studenta	Broj studenata
Kina	694.400
Indija	189.500
Republika Koreja	123.700
Nemačka	117.600
Saudijska Arabija	62.500
Francuska	62.400
SAD	58.100
Malezija	55.600
Vijetnam	53.800
Iran	51.600

Kada govorimo o mobilnosti, svakako je značajna i mobilnost istraživača, naučnika i nastavnog kadra koji provode određeno vreme van svoje matične zemlje. Rastući broj međunarodnih sporazuma između visokoškolskih ustanova često uključuje dugoročne i kratkoročne razmene. Značajan broj naučnika širom sveta svake godine sprovede istraživanja u inostranstvu, dok profesionalni i naučni skupovi i konferencije omogućavaju internacionalno kretanje akademske i naučne zajednice. „U nekim slučajevima akademske „zvezde“ se aktivno regrutuju iz jedne zemlje u drugu, u pokušaju da se podupre ugled i akademska produkcija, dok teške krize kadrova dovode do velikog odlaska nastavnika i naučnika (*brain drain*) iz siromašnijih i manje stabilnih zemljama (posebno u podsaharskoj Africi) u sredine na severu, bogatije resursima, koje pružaju mnogo više dobrodošlice.“[5]

Međunarodna mobilnost nije ograničena samo na ljude. U poslednje dve decenije došlo je do ekspanzije broja programa i institucija koje međunarodno sarađuju. Izuzetno je teško proceniti tačan broj različitih aktivnosti i operacija visokoškolskih institucija u inostranstvu, s obzirom na brojne različite manifestacije prekogranične saradnje. Ovaj tip mobilnosti uključuje formiranje "čerka" institucija postojećih univerziteta (npr. New York Univerzitet u Abu Dabiju), kao i regrutovanje prestižnih inostranih univerziteta sa ciljem uspostavljanja njihovih lokalnih kampusa, radi šireg pristupa lokalnoj studentskoj populaciji.[5] Ovi kampusi služe kao svojevrsni centri visokog obrazovanja za regione u kojima se otvaraju. Ekonomski razvoj i prestiž su najveća motivacija za ove aktivnosti. Promene u prekograničnim saradnjama institucija, veliki broj sklapanja i raskidanja saradnji govori da postoje mnoge složenosti i izazovi koje nose institucionalne aktivnosti u inostranstvu.

5. ZAKLJUČAK

Uticaj globalizacije na visoko obrazovanje nudi nove mogućnosti za studije i istraživanja koja nisu sputana nacionalnim granicama. S druge strane, trend globalizacije može se tumačiti i kao svojevrsni, uslovno rečeno "napad" na nacionalnu kulturu i autonomiju. Oba stava se moraju

ravnopravno uzeti u razmatranje. Međutim, neosporno je da globalizacija značajno utiče na razvoj i trendove visokog obrazovanja. Bilo da govorimo o korišćenju zajedničkog jezika, primenu informaciono-komunikacionim tehnologija ili rastućim nejednakostima među institucijama i regionima, pomenuti uticaj je neosporan. Preko 4 miliona studenata se trenutno nalazi na univerzitetima van svoje matične zemlje, i taj broj ima tendenciju rasta. Mobilnost studenata, uz mobilnost univerzitetskog kadra, zajednička istraživanja, razvijanje zajedničkih nastavnih programa i novih pristupa nastavi i učenju, samo su neki odgovori na trendove koje je globalizacija nametnula visokom obrazovanju. Ukoliko se na globalnom nivou ne dese neki nepredviđeni događaji, međunarodna dimenzija visokog obrazovanja će ostati izuzetno značajna i njena važnost će nastaviti da raste u nacionalnim i regionalnim sistemima visokog obrazovanja širom sveta. Nakon svega gore navedenog, može se reći da će ključni izazov u budućnosti visokog obrazovanja, a u kontekstu globalizacije i internacionalizacije, biti uspostavljanje međunarodno priznatih standarda kvaliteta kako bi visoko obrazovanje nastavilo da razvija svoju međunarodnu dimenziju.

6. LITERATURA

- [1] Filijović M., Čukanović-Karavidić M., *Uticaj globalizacije na razvoj visokog obrazovanja*, Andragoške studije, br.2, 2011.
- [2] <http://collegestats.org/2009/12/top-10-oldest-universities-in-the-world-ancient-colleges/>, Top 10 Oldest Universities in the World: Ancient Colleges, 2009.
- [3] Perkin H., *History of Universities*, International Handbook of Higher Education, urednici:Forest J., Altbach P., Springer International Handbooks of Education, Vol. 18, 2007.
- [4] ALTBACH P., *THE COMPLEX ROLES OF UNIVERSITIES IN THE PERIOD OF GLOBALIZATION, HIGHER EDUCATION IN THE WORLD 3: HIGHER EDUCATION: NEW CHALLENGES AND EMERGING ROLES FOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT (GUNI SERIES ON THE SOCIAL COMMITMENT OF UNIVERSITIES)*, PALGRAVE MACMILLAN; 3 IZDANJE, 2008.
- [5] Altbach P., Reisberg L., Rumbley L., Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution, UNESCO 2009 World Conference on Higher Education, 2009.
- [6] Altbach P., *Globalisation and the university: Myths and realities in an unequal world*, Tertiary education and Management, Vol. 10 No.1, Taylor and Francis Online, 2004.
- [7] Findlay A., King R., Smith F., Geddes A., Skeledon R., *World class? An investigation of globalization, difference and international student mobility*, Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 31.1, 2012.
- [8] <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>, Global flow of tertiary-level students, 2014.